

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
ВА КОММУНИКАЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ**

Молиявий менежмент фанидан

КУРС ИШ

**Мавзу: Корхоналар молиявий ресурслари ва уларнинг таркибий
тузилиши**

Бажарди: 110-13 Каримов А

Текширди: Синдаров Ш

ТОШКЕНТ 2016

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I.Боб. МОЛИЯ ВА МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	5
1.1. Молия тушунчаси, унинг аҳамияти ва вазифалари.....	5
1.2.Алоқа корхонасида молиявий ресурсларни ташкил этиш ва бошқариш асослари.....	7
II.Боб. АЛОҚА КОРХОНАСИНИНГ МОЛИЯВИЙ-ХЎЖАЛИК ФАОЛИЯТИ ТАХЛИЛИ	11
2.1.“Ўзбектелеком”АК нинг мулкӣ фаолиятига баҳо бериш.....	11
2.2.”Ўзбектелеком” Тошкент филиали Янгийўл боғланмасининг молиявий барқарорлиги тахлили.....	15
III.Боб. СОҲА КОРХОНАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖ-ЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ ЙЎНАЛИШЛАРИ	22
3.1. Алоқа корхонасида капитал қўйилмаларининг самарадорлигини баҳолаш	22
3.2.Алоқа корхоналарининг иқтисодий ривожланишининг такомиллаштириш йўналишлари	23
ХУЛОСА.	28
Фойдаланилган адабиётлар	29

КИРИШ

Ҳозирги кунда алоқа тармоқларининг иқтисодиётдаги салоҳиятига қараб, у ёки бу давлатнинг ривожланиш даражасига баҳо бериш мумкин. Жаҳондаги жуда кўплаб давлатлар ҳукуматлари томонидан алоқа тармоқларини, яъни ахборот-коммуникация технологиялари тизимини миллий иқтисодиёт, ижтимоий - иқтисодий соҳаларнинг ўсиши ва ривожланишида, шу соҳадаги лойиҳаларни чуқурлаштиришда муҳим омил бўлиши тан олинган.

Ўзбекистонда ҳам дунёнинг бошқа ривожланган мамлакатлари сингари алоқа тармоқларини ривожлантиришга жиддий эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисида қўйидагиларни таъкидладилар «Биз оддий бир ҳақиқатни доимо эсда тутишимиз даркор. Яъни, сармоясиз тараққиёт йўқ, ишлаб чиқаришни ва умуман, мамлакатимизни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашни инвестицияларсиз тасаввур этиб бўлмайди.»¹.

Республикамызда ахборот-коммуникация технологиялари соҳасининг меъёрий-ҳуқуқий асосини шакллантириш, соҳадаги бошқарув ва ижро органлари ишларини такомиллаштириш, ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш ва уни иқтисодиётнинг барча соҳаларида татбиқ қилиш бўйича катта ишлар амалга етказилганлигида ўз аксини топмоқда.

Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш учун биринчи навбатда, ушбу соҳага етарли миқдорда сармоя киритиш, соҳанинг хизмат кўрсатишдан тушган маблағларидан самарали

¹ И.А.Каримов. 2013 йилнинг якунлари ва 2014 йилнинг устивор йўналишлари. – Т.: «Халқ сўзи», 18 январь 2014 й.

фойдаланиш ва уларни ўзлаштириш, янги ва устувор лойихаларни молиялаштириш долзарб амаллардан биридир.

Масала нақадар муҳимлиги ҳисобга олинган ҳолда ҳамда ахборот-коммуникация соҳасини ривожлантириш, устувор ижтимоий аҳамиятга эга бўлган лойихалар, ахборот технологиялар, маълумотлар узатиш тармоқларини ривожлантириш бўйича лойихаларни амалга ошириш, илмий-тадқиқот ишларини молиялаштириш, соҳага сармояларни киритиш мақсадида бир қатор фармонлар қабул қилинди.

Ушбу ишнинг мақсади алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида молия ва молиялаштиришни ташкил этишни тадқиқ этиш ва такомиллаштириб бориш бўйича амалий ва услубий тавсиялар беришдан иборат.

Таъкидлаб ўтилган вазифаларни амалга ошириш учун курс иши алоқа ва ахборотлаштириш соҳасидаги корхоналарни молиялаштириш даражаси ва сифатини ошириш бўйича таҳлилий ишларни олиб бориш ҳамда молиявий кўрсаткичларини ошириш бўйича назарий ва амалий таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

I. МОЛИЯ ВА МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

1.1. Молия тушунчаси, унинг аҳамияти ва вазифалари

Молиялар объектив хусусиятга эга бўлиб, жамиятда мавжуд бўлган аниқ ишлаб чиқариш мунособатларини акс эттиради ва иқтисодий категория сифатида қатнашади. Молияларнинг иқтисодий категорияси сифатида таркибини ташкил этувчи ўзига хос мунособатлар бу уларнинг ҳар доим пул шаклида акс этишидир. Пул молиялар мавжуд бўлишининг мажбурий шарти ҳисобланади.

Молиялар корхоналар орасида товар-материал бойликларини сотиб олишда, товар ва хизматлар реализацияси жараёнида, давлат ва корхоналар орасида, яъни солиқлар ва ихтиёрий тўловларни тўлашда, корхоналар, фуқаролар ва бюджетдан ташқари фондлар орасида тўловларни тўлаш ва ресурсларни олишда, пул мунособатларини акс эттиради. Махсулот реализациясидан ёки хизмат кўрсатишдан тушум таркибига фойдани ҳисоблаш, ижтимоий суғурта чегирмалари, амортизация чегирмалари ва бошқалар молиялар ёрдамида амалга оширилади ва қиймат тақсимооти (солиқлар тўлаш, фойдани инвестицияга йўналтириш ва хоказо) ҳам молиялар ҳисобига амалга оширилади. Бу ўринда биз юртбошимиз И.А.Каримовнинг “Инвестиция соҳаси мамлакатнинг иқтисодий мустақиллиги барқарорлигини таъминлайди ва халқ хўжалигининг барча тармоқлари ўсиши, бўлғуси юксалишнинг пойдевори бўлиб хизмат қилади” -деб таъкидлаган фикрларини эсга оламиз.²

Молиявий ресурслар ишлаб чиқариш босқичида, яъни янги қиймат яратилганда ва эскиси ҳисобдан чиқарилганда ташкил этилади. Ишлаб чиқариш босқичида ишчи станок олдида молиявий ресурс ишлаб чиқармайди, балки товар шаклидаги меҳнат маҳсулини ишлаб чиқаради. Молиявий ресурсларнинг реал шаклланиши фақат тақсимот босқичидан, яъни қиймат сотилганда ва сотилган қийматнинг аниқ иқтисодий шакллари тушум таркибига қўшилганда бошланади.

Молиявий фондлар - бу халқ хўжалигида ишлаётган умумий фондлар тизимининг зарурий ташкилий қисми ҳисобланади.

Молияларнинг моҳияти унинг вазифаларида акс этади. Молиялар икки асосий вазифаларида намоён бўлади: тақсимот ва назорат.

Қайта тақсимлаш натижасида яратилган даромадлар моддий ва молиявий ресурслар орасидаги ва энг аввало, пул даромадлари ўлчови ва уларнинг тузилиши бир томондан ва иккинчи томондан, ишлаб чиқариш воситалари ва истеъмол буюмлари хажми ва тузилиши ўртасидаги мосликни таъминлаши зарур. Молиялар назорат вазифасини ҳам бажаради, яъни ялпи ички маҳсулотни мос фондлар бўйича тақсимлаш ва уларни мақсадли йўналишларга сарфлашни назорат қилади. Назорат мақсади -динамик ривожланишни таъминлаш, ресурсларни тежамкор сарфлашдан иборатдир.

Молиявий назоратнинг асосий масалаларидан бири -бу молиявий саволлар бўйича қонунчиликка тўлиқ риоя қилинаётганини, корхоналарнинг молиявий мажбуриятлари ўз вақтида ва тўлиқ бажарилаётганини ҳамда тўловлар ва ҳисобларни ташкил этишни текширишдан иборат.

Кўриниб турибдики, молиявий ресурслар ҳар қандай корхоналарнинг инвестицион фаолиятини самарали олиб боришини гарови ҳисобланади. Молиялаштириш жараёни кўп жихатдан инвестиция билан бевосита боғлиқ бўлади.

Бугунги кунда инвестицияларни бозор муносабатларига мослаштириш ва инвестицион фаолиятни ёндашишларни талаб қилмоқда. Шуларни ҳисобга олган ҳолда инвестицияларни иқтисодий мазмунига кўра қуйидаги турларга ажратиш мақсадга мувофиқ бўлади:

- Реал инвестициялар
- Молиявий инвестициялар
- Интеллектуал инвестициялар

Реал инвестициялар - бу корхона асосий воситаларини вужудга келтириш ва такрор ишлаб чиқаришга, шунингдек моддий ишлаб чиқаришнинг бошқа шакллантиришни ривожлантиришга қўшиладиган инвестициялардир. Бухгалтерия ҳисобида бу турдаги инвестициялар капитал қўйилмалар сифатида эътироф этилади.

Молиявий инвестициялар - даромад олиш ва асосий капитал қийматини кўпайтириш мақсадида унинг тасарруфида бўлган корхона активларидир.

Интеллектуал инвестициялар - бу корхонанинг интеллектуал бойликларини харид қилишга сарфланган маблағлардир.

Бозор иқтисодиёти шароитида молиявий инвестициялар муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Молиявий инвестициялар юридик ва жисмоний шахсларнинг ихтиёрида мавжуд бўш пул маблағларидан самарали фойдаланишни таъминлайди.

Инвестиция бу -фойда олиш ёки ижтимоий самарага эришиш мақсадида давлат ҳуқуқий ва жисмоний шахслар томонидан чекланган имкониятлардан самарали фойдаланиб чекланмаган эҳтиёжларни қондириш учун иқтисодиётни барча соҳаларига сарфланган барча турдаги бойликлардир. Хулоса қилиб инвестиция тўғрисидаги таҳлиллار ва берилган таърифга асосланиб ҳамда иқтисодиёт ривожланишининг ҳар тамонлама ижобий таъсирини ҳисобга олиб, унинг қуйидаги вазифаларини белгилаш мақсадга мувофиқдир:

- Иқтисодиётда ишлаб чиқариш воситаларини оптимал жойлаштириш билан кенг тармоқли бозор инфратузилмаларини шакллантиришга имкон яратади.

- Иқтисодиётдаги такрор ишлаб чиқариш жараёнига ижобий таъсир кўрсатувчи барча йўналишларни ва имкониятларни амалиётга тадбиқ қилиш. Албатта инвестиция киритилгандан кейин уни қай даражада эканлигини билиш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса бухгалтерия рентабеллигини аниқлаш усули орқали аниқланади.

1.2. Алоқа корхонасида молиявий ресурсларни ташкил этиш ва бошқариш асослари

Молиявий ресурслар – бу ЯИМ ва миллий даромадни тақсимлаш ва қайта тақсимлаш натижасида хўжалик юритувчи субъектлар ва давлатнинг қўлидаги у ёки бу вақтда бўлган пул даромадлари ва жамғармалари йиғиндисидир.

Молиявий ресурсларнинг ҳажми ва таркиби ишлаб чиқаришнинг ривожланиш даражасига, унинг самарадорлигига бевосита боғлиқ. Ишлаб чиқариш масшталари қанча йирик, унинг самарадорлиги юқори бўлса, молиявий ресурсларнинг ҳажми шунча катта бўлади. Ўз навбатида, ишлаб чиқаришга жалб қилинган молиявий ресурслар унинг ўсишига ва такомиллашувига шарт-шароит яратади.

Молиявий ресурсларни шакллантириш ўзлик маблағлари ва унга тенглаштирилган маблағлар, молиявий бозордаги ресурсларни йиғиш ва молия-банк тизимидаги қайта тақсимлашдан тушадиган пул маблағлари ҳисобига амалга оширилади. Молиявий ресурсларнинг бирламчи шаклланиши корхона таъсис этилган вақтда, яъни устав фонди ташкил этилганда содир бўлади. Унинг манбалари: акционерлик капитали, пай бадаллари, тармоқдаги молиявий ресурслар, узоқ муддатли кредитлар,

бюджет маблағлари ҳисобланади. Устав фонди миқдорини ишлаб чиқариш жараёнига инвестицияланган пул маблағлари (асосий ва айланма) миқдори кўрсатади.

Ҳаракатда бўлган корхонанинг молиявий ресурсларининг асосий манбаи сифатида сотилган маҳсулот ёки хизмат нархи қатнашади ва тушумни тақсимлаш жараёнида унинг турли қисмлари пул даромадлари ва жамғармалари шаклини олади. Молиявий ресурслар асосан фойда ва амортизация ажратмалари ҳисобига шаклланади. Шу билан бирга молиявий ресурслар манбаларига: эскирган мулкни сотишдан тушган даромад, барқарор пассивлар, турли мақсадли тушумлар киради.

Корхонанинг молиявий ресурсларини ишлатиш қуйидаги йўналишлар бўйича амалга оширилади:

1. Молиявий мажбуриятларни бажаришда тегишли молия-бюджет тизимидаги органларга тўловлар (бюджетга солиқ тўловларини тўлаш, ишлатилган кредит учун % тўлаш ва бошқалар).

2. Технологияни янгилаш, ноу-хау, ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва бошқалар билан боғлиқ капитал харажатларига ўзлик маблағларини жалб этиш.

3. Молиявий бозордан сотиб олинadиган қимматбаҳо қоғозлар учун молиявий ресурсларни жалб қилиш (акция, облигация ва хоказо).

4. Молиявий ресурслар ижтимоий рағбатлантириш хусусиятига эга бўлган пул фондларини ташкил этиш учун йўналтириш.

5. Молиявий ресурсларни хайрия, хомийлик ва бошқа мақсадлар учун ишлатиш.

Молиявий ресурслар барқарорлигини таъминлаш учун соҳаларда бюджетлаштириш принципларини мувофиқлаштириш лозимдир. Ўзларида бюджетлаш тизимини ташкил этишга қарор қилган корхоналар бу жараён давомида катта қийинчиликларга учрайдилар. Олинган натижалар ахборотдан манфаатдор фойдаланувчиларни қондирмайдиган вазиятлар учраб туради, бунинг бир қатор қуйида келтирилган сабаблари мавжуд, масалан: корхонада ривожланишининг аниқ стратегик режалари мавжуд эмас, ресурслар билан юзага келган вазият тўлиқ ҳисобга олинмайди, яхши маркетинг сиёсати ёки бозор таҳлилининг мавжуд эмаслиги ҳам молиявий кўрсаткичларни прогноз қилишда кутилаётган яхши натижаларни бермаслиги мумкин, бюджетлашнинг ички муаммоларидан тезкор ҳисобга олиш тизимларининг йўқлиги ва хоказо.

Молиявий режалаштириш бизнес - режани тузишдаги асосий ва унинг якуний қисми ҳисобланади. Молиявий режалаштириш корхона

фаолияти барча аспекти бўйича ишлаб чиқилган истиқбол режаларни амалга оширишни талаб этади.

Молиявий кўрсаткичларни режалаштириш бир неча аниқ усуллар амалга оширилади: меъёрий, ҳисоб – таҳлил, баланс режа қарорларини оптимизациялаш усули, иқтисодий - математик моделлаштириш ва бошқалар.

Молиявий кўрсаткичларни режалаштириш меъёрий усулининг моҳияти олдиндан ўрнатилган меъёр ва техник иқтисодий нормативлар асосида корхонанинг молиявий ресурсларига ва унинг манбаларига бўлган эҳтиёжини ҳисоблашдир. Бундай нормативларга солиқ ставкаси, таъриф бадаллари, амортизация нормаси, айланма ва маблағларга эҳтиёж нормативлари ва бошқалар киради.

Режалаштиришнинг меъёрий усули жуда оддийдир. Кўрсаткичнинг меъёри ва ҳажмини билган ҳолда режа кўрсаткичларини осон аниқлаш мумкин.

Молиявий кўрсаткичларни режалаштиришнинг ҳисоб-таҳлил усулининг моҳияти ва таркиби таҳлил асосида эришилган миқдор асосида олинади ва унинг режа ўзгариш индекси орқали ушбу кўрсаткични режа давридаги ҳисоблашдан иборатдир.

Молиявий режанинг асосий шакли даромад ва харажатлар баланси ҳисобланади ва юқори инфляция шароитида фақат чорак учун тузиш мақсадга мувофиқдир.

Молиявий режада молиявий ресурсларнинг ва уларни ишлатиш йўналишларининг турли кўринишлари акс эттирилади. Бозор шароитида молиявий режалаштиришнинг асосий таркибий қисми корхонага тушаётган пул оқимларининг реал тушумлари ва тўловларнинг истиқбол режаси ҳисобланади ва қуйидаги муаммоларни ечади:- Молиялаш манбаини аниқлаш, қисқа ва узоқ муддатли кредитлаш, қимматбаҳо қоғозларни чиқариш ва сотиб олиш, лизингли молиялаштириш, фойдани тақсимлаш, ўзлик манбаларини мақсадли ишлатиш ва бошқалар;

- Капитал қўйилмаларни бошқариш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш, капитал даромадлиги, корхонанинг жорий ва келгуси нархи, молиявий таваккалчиликни баҳолаш, капитал қўйилмаларнинг молиявий таъминоти;

- Айланма капитални бошқариш оптимал даражада, айланма капитал тузилмаси, дебиторлик ва кредиторлик қарздорликларини бошқариш;

- Молиявий фаолият таҳлили, молиявий диагностика ва назорат.

Баланс деганда корхонанинг пулда тасвирланган мулкани ва ҳисобот даври охирида уни молиялаш манбаини акс эттирган ҳисобот тушунилади, яъни бир давр учун корхонанинг кучли ва кучсиз томонларини кўрсатувчи тасвирдир. Бухгалтерия балансидан ташқари бошқа молиявий ҳисоботлар ҳам ишлатилади. Уларга “Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот”, “Пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот”, “Дебиторлик ва кредиторлик қарздорликлари тўғрисидаги ҳисобот”ларни киритиш мумкин. Ушбу ҳисоботлар ёрдамида алоқа корхонасининг даромадлари, харажатлари, фойдаси, молиявий ахволи, асосий ва айланма фондлар ҳолати ва таркиби, материал, молиявий ва меҳнат ресурсларининг ҳаракати ва ишлаб чиқариш хўжалик фаолиятининг бошқа йўналишлари ҳақида маълумотга эга бўлиш мумкин.

II. АЛОҚА КОРХОНАСИНИНГ МОЛИЯВИЙ-ХЎЖАЛИК ФАОЛИЯТИ ТАХЛИЛИ

2.1. “Ўзбектелеком” АКнинг мулкӣ ҳолатига баҳо бериш

“Ўзбектелеком” акциядорлик компанияси республикадаги йирик телекоммуникация оператори бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудларини ўз тармоғи билан қамраб олган. Ўзининг замонавий технологиялари асосида барпо этилган телекоммуникация тармоғидан фойдаланиш орқали компания турғун ва мобил, халқаро ва шаҳарлараро алоқа операторлари ҳамда Интернет провайдерлари учун каналларни ижарага бериш, барча хилдаги товушли алоқа ва маълумотни узатиш хизматлари, Интернет тармоғи, видеоконференцалоқа, CDMA стандарти асосидаги мобил алоқа каби хизматларини кўрсатиб келмоқда. Ундан ташқари, телевидения ва радио эшиттириш дастурларини узатиш учун каналларни ташкил этиб боради. Компания ҳукумат идоралари ва муассасаларига телекоммуникация хизматларини етказувчи етакчи компания сирасидан ўрин олган.

Компания таркибида 14 та ҳудудий ва 5 та ихтисослашган филиаллар ва иккита шўъба корхоналари фаолият кўрсатиб келмоқда. “Ўзбектелеком” АК мобил ва турғун алоқа, халқаро ва шаҳарлараро ҳамда маълумотни узатиш ва Интернет хизматларини кўрсатувчи қатор қўшма корхоналарда ўз улушига эга. “Ўзбектелеком” АК ходимларининг сони 14924. Булардан Олий маълумотли ходимлар 3 693 та, Ўрта махсус 6 824 та, Ўрта 4406 тани ташкил қилади.

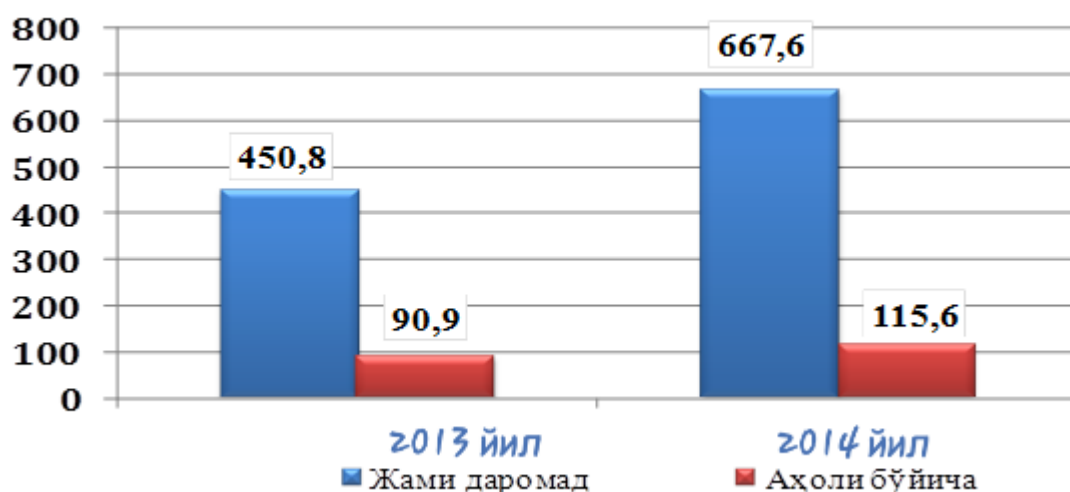
Компаниянинг маҳаллий телекоммуникация тармоғида сиғими 2 млн. дан ортиқ рақамли, 2 мингдан зиёд телефон станциялари ишлаётган бўлиб, уларнинг 38,5 %и замонавий, яъни рақамли телефон станциялардан иборатдир.

“Ўзбектелеком” акциядорлик компанияси доимо халқаро алоқа ташкилотлари билан ўзаро фаолият олиб боради, халқаро телекоммуникация лойиҳаларида иштирок этади, телекоммуникация қурилмаларини ишлаб чиқарувчи хориж оператор ва компаниялари билан икки томонлама ҳамкорлик фаолиятларини амалга ошириб боради. “Ўзбектелеком” АК Халқаро электроалоқа иттифоқи (ХЕИ), Алоқа соҳасидаги ҳудудий ҳамдўстлик (АШХ), “Интелсат” йўлдошли алоқа ва бошқа қатор ташкилотлар билан фаол ҳамкорлик ришталарини йўлга қўйган, ТОЕ (Транс - Осиё - Европа оптик толали алоқа магистрали) кўмитасининг бошқарув

аъзоси ҳисобланади, Алоқа соҳасидаги ҳудудий ҳамдўстлик (АШХ), операторлар Кенгаши қатнашчиси.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Телекоммуникациялар соҳасида бошқарувини такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2000 йил 28 июндаги ПФ-2847-сон Фармониға мувофиқ ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбектелеком” акциядорлик компанияси фаолиятини ташкил этиш масалалари тўғрисида”ги 2000 йил 30 июндаги 253-сон қарорига асосан “Ўзбектелеком” Акциядорлик компанияси ташкил этилган.

“Ўзбектелеком” АК нинг даромадлари 2.1.1-³ расмда берилган.

2.1.1- Расм. “Ўзбектелеком” АКнинг 2014 йил якуни бўйича молиявий - хўжалик фаолияти якунлари тўғрисида (млрд.сўм).

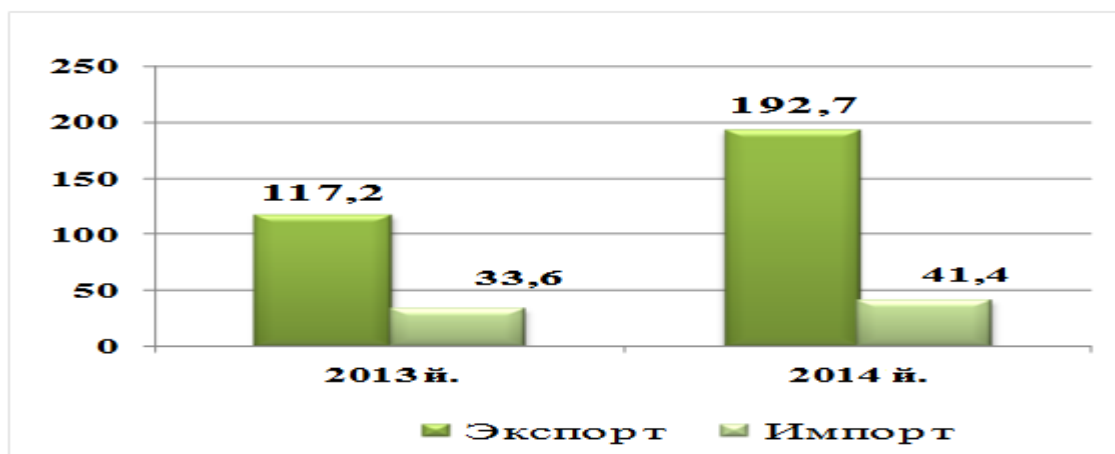
Ҳисобот даврида компания бўйича кўрсатилган хизматлардан олинган (ҳисобланган) даромад 667,6 млрд. сўмни ташкил этди ва режа 114 %га бажарилди, ўтган йилга нисбатан 48 %га кўпайган. Шунингдек аҳолига хизмат кўрсатиш ҳисобига олинган даромадлар ҳам 2013 йилга нисбатан 24,9 млрд. сўмга кўпайган.

Даромадларнинг ўсиши асосан экспорт (1,8 баробар), симсиз радиоалоқа (2 баробар), Интернет (18%) хизматлари ҳисобига эришилди.

“Ўзбектелеком” АК томонидан шунингдек кўрсатилган алоқа хизмат турларини экспорт ва импорт қилишдан даромадлар олинган 2.1.2-расм⁴.

³ “Ўзбектелеком” АК нинг 2014 йил бўйича ҳисоботидан

⁴ “Ўзбектелеком” АК нинг 2014 йил бўйича ҳисоботидан

2.1.2. расм. Экспорт ва импортдан олинган даромадлар(млн. долл.)

Алоқа компанияси 2014 йилда экспорт бўйича 192,7 млн. долларлик даромадга эга бўлган. Бу эса 2013 йилга нисбатан 74,1 млн. долларлик ўсишга эришишдир. Даромадларнинг асосий қисмини экспорт хизмати (55%), маҳаллий телефон алоқаси (11%), халқаро ва шаҳарлараро сўзлашувлар (6%), каналлар ижараси (8%) ташкил этди.

“Ўзбектелеком” нинг 2013-2014 йиллардаги иқтисодий-молиявий натижалари 2.1.1. жадвалда берилган.⁵

2.1.1- жадвал

Кўрсаткичлар номи	2013 г.	2014 г.	Ўсиш суръати%
Ҳисобланган тариф даромадлари	450 834	667 596	148
Маҳсулот (иш, хизмат)лар сотишдан олинган соф тушум, млн. сўм	409 511	617 228	151
Сотилган маҳсулот (иш, хизмат)ларнинг ишлаб чиқариш таннари, млн.сўм	222 871	291 939	131
Давр харажатлари, жами шу жумладан	128 249	180 796	141
Асосий фаолиятнинг бошқа даромадлари	16 333	119 485	732

⁵ “Ўзбектелеком” АК нинг 2014 йил бўйича ҳисоботидан

2.1.1- жадвал давоми

Молиявий фаолиятнинг даромадлари	13 570	40 589	299
Молиявий фаолиятнинг харажатлари, жами :	73 368	278 692	380
Даромад (фойда) солиғини тўлангунча қадар фойда (зарар)	14 926	25 875	173
Соф фойда, млн.сўм	9 814	12 310	125
Жами даромадлар	439 414	777 302	177
Жами харажатлар	424 488	751 427	177

“Ўзбектелеком” нинг 2013-2014 йиллардаги молиявий натижалар (млн.сўм).

Компания бўйича амалга оширилган харажатлар 751,4 млрд. сўмни, режанинг бажарилиши 137 %ни ташкил этди, жумладан: ишлаб чиқариш харажатлари 292,7 млрд. сўм (режанинг бажарилиши (101,6 %); давр харажатлари 179,2 млрд. сўм (режанинг бажарилиши 98 %); молиявий фаолият бўйича харажатлар 278,7 млрд. сўмни, жумладан манфий валюта курс фарқи 264,8 млрд. сўмни ташкил этиб, режага нисбатан 4,2 баробарга бажарилган. жадвал маълумотларидан кўринадики, компанияда 2014 йилда 2013 йилга нисбатан аксарият бўйича ўсиш кузатилган (2.1.2- жадвал).

«Ўзбектелеком» АКнинг 2013-2014 йиллардаги молиявий натижаларнинг ўзгариш тахлили (млн.сўм)

2.1.2- жадвал

Кўрсаткич номи	2013 йил	2014 йил	%
Ҳисобланган тариф даромадлари	450 834	667 596	148
Ишлаб чиқариш таннарҳи	222 871	291 939	131
Ялпи молиявий натижа	227963	375657	151
Давр харажатлари	128 249	180 796	141
Асосий фаолиятдан фойда	174724	263978	151
Умумхўжалик фаолиятдан фойда	14926	27398	183
Фойдадан солиқ ва бошқа солиқ ҳамда ажратмалар	5201	10849	208
Соф фойда	9 814	12 310	177

Маълумотлардан кўринадик, жорий йилда маҳсулот (иш, хизмат) ларни сотишдан олинган соф тушум миқдори 114% ортган бўлсада, бунга мос равишда маҳсулотларнинг ишлаб чиқариш таннари ҳам, бошқа турдаги активлар ҳам ўсган. Соф фойда миқдори ҳам ўтган йилга нисбатан 125% ўсган. Натижада аксарият рентабеллик кўрсаткичларида ўсиш тенденцияси ҳосил бўлган.

Жадвалдан кўриниб турибдики, маҳсулот сотишдан соф тушум ҳажми 2013 йилда 450834 млн.сўм бўлган, 2014 йилда эса натижа 667596 млн. сўмга тенг, яъни 2013 йилдаги суммадан 51% % ортиқ бажарилган.

2.2. “Ўзбектелеком” АК Тошкент филиали Янгийўл боғланмасининг молиявий барқарорлиги таҳлили

Молиявий таҳлилнинг ҳозирги шароитда фаолият кўрсатаётган барча фирма ва корхоналар хўжалик фаолияти ҳақидаги маълумотни мулкдорларга, бошқарувчиларга ва бошқа молиявий таҳлил маълумотларидан фойдаланувчиларга очиқ-ойдин ёритиб беришдан, ички имкониятларни ишга соладиган чора-тадбирларни ишлаб чиқаришдан иборатдир.

Корхонанинг молиявий ҳолатини таҳлил қилишда молиявий таҳлилчининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат бўлади:

1. Корхонанинг молиявий аҳолини ҳар томонлама ўрганиб, унинг ҳолатига аниқ ва ҳолисона баҳо бериш.
2. Маблағ ва манбаларнинг жойланишини текшириш, уларни тўғри йўналишда ишлатилганлигини аниқлаш.
3. Ҳисоб-китобларнинг ўз муддатида бажарилганлигини, дебитор ва кредиторлик қарзлари таркибини ўрганиш.
4. Корхонанинг ўзига қарашли маблағлари билан қарз маблағлари ўртасидаги нисбат ва айланма маблағларни манба билан таъминланганлигини текшириш.
5. Молиявий интизомга қанчалик амал қилишни аниқлаш ва тўлов қобилиятига баҳо бериш.
6. Корхона мулкининг кадрлиги ва тез пулга айлана олиш даражасини ўрганиш.
7. Айланма маблағлардан фойдаланишга баҳо бериш ва корхонанинг молиявий аҳолини яхшилаш бўйича таклифлар баён этиш.

Корхонанинг молиявий ҳолати -бу:

- Комплекс равишдаги тушунча бўлиб, у ўз ичига кенг кўрсаткичлар тизимини олади, улар корхоналарнинг молиявий ресурслари борлигини, ҳолатини, жойлаштирилганлигини ва улардан фойдаланиш даражасини ифодалайди;

- Корхоналарнинг мўтадил ишлаб чиқариш, тадбиркорлик ва бошқа фаолияти учун зарур бўлган молиявий ресурслар билан таъминланганлиги ва улардан самарали фойдаланиш ифодасидир;

- Корхоналарнинг бошқа хўжалик субъектлари, органлари ва ташкилотлари билан ўзаро алоқаларни ҳақиқий акс эттиришдир.

Ликвидлик корхонанинг ўз жорий активлари ҳисобидан қисқа мажбуриятларни бажариш қобилиятини кўрсатади. Корхона банкрот бўлганида, шунингдек, қисқа муддатли мажбуриятларини бажариш учун назарий жихатдан етарли миқдорда айланма маблағлар мавжудлигини аниқлаш зарур бўлган вазиятларда баланснинг ликвидлилиги масалалари жиддий бўлиб қолади. Корхона пасивининг 2-бўлими суммаларини активнинг 2-бўлим суммалари билан таққослаш орқали ликвидлилик даражасини аниқлаш мумкин. Агар айланма активлар суммаси мажбуриятлар суммасидан ортиқ бўлса, корхона асосан ўз кредиторлари билан ҳисоб-китоб қилиш имкониятига эга бўлади.

Баланс ликвидлилигининг таҳлили қуйидаги босқичларда амалга оширилади:

1) ликвидлик даражасига қараб корхона активларини гурухлаштириш;

2) ликвидлилик даражаси қамайиш тартибида гурухлаштирилган активларни жойлаштириш;

3) тўлов муддатларига қараб корхона мажбуриятларини гурухлаштириш;

4) тўлов муддатлари ва ликвидлилик муддатларини ўзаро мос ҳолда корхона актив ва пасивларни жойлаштириб, солиштириш;

Ликвидлилик даражасига қараб корхона активларини гурухлаштириш:

A1 - доимий активлар;

A2 - тез сотиладиган активлар;

A3 - секин сотиладиган активлар;

A4 - қийин сотиладиган активлар.

Доимий ҳаракатдаги активлар гуруҳига балансдаги барча пул маблағлари ва қисқа муддатли молиявий қўйилмалар киради. Бундай активлар доимо қарз мажбуриятларини тўлаш учун тайёр турган маблағ

ҳисобланади ва пул маблағи кўп бўлган корхоналар билан иқтисодий алоқаларда ўзаро ҳисоб-китобларни келишилган муддатларда бажариш имконини беради.

Тез сотилувчи активларга баланснинг 2 бўлим активидаги дебитор қарзлар ва бошқаларни кўрсатиш мумкин. Бу маблағлар ҳам зарур бўлган ҳолларда тўлов воситаси бўлиб хизмат қилади.

Секин сотилувчи активларга баланснинг “Товар-моддий захиралари” тушунилиб, нақд пул маблағлари етишмаган ҳолларда тўлов мажбуриятларни қоплашга сарфланиши мумкин.

Бундай активлар доимо қарз мажбуриятларини тўлаш учун тайёр турган маблағ ҳисобланади ва пул маблағи кўп бўлган корхоналар билан иқтисодий алоқаларда ўзаро ҳисоб-китобларни келишилган муддатларда бажариш имконини беради.

Қийин сотилувчи актив гуруҳларга “асосий воситалар ва бошқа оборотдан ташқари активлар” киради. Бу мулк турли ишлаб чиқаришда узоқ муддат қатнашиб ўз қийматини аста-секин яратилаётган маҳсулотларга ўтказиб боради. Шунинг учун ҳам асосий воситаларнинг пулга айланиб, тўлов воситаси ва мажбуриятларни узишга манба бўлиши кўп вақтни талаб этади.

Қарзни узиш даражаси жихатидан баланс пасивлари қуйидаги гуруҳларга ажратилади:

П1 - энг шошилишч мажбуриятлар - кредиторлар;

П2 - қисқа муддатли пасивлар - қисқа муддатли кредитлар;

П3 - узоқ муддатли пасивлар - узоқ муддатли кредит ва қарзлар бўйича мажбуриятлар;

П4 - доимий пасивлар - ўз маблағларининг манбалари;

Бир вақтнинг ўзида қуйидаги шарт бажарилса, баланс мутлоқ ликвид ҳисобланади: $A1 > П1$, $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 > П4$

Алоқа корхонасининг молиявий барқарорлигини ҳисоб-китоблар ёрдамида аниқлаш учун Янгийўл боғланмасининг молиявий натижаларини асос қилиб оламиз. Ушбу алоқа корхонасининг даромадлари ва харажатларининг ҳисобот йилидаги ҳолати 2.2.1-жадвалда берилган.⁶

⁶ Боғланма ҳисоботидан

Корхона даромадлари ва харажатлари ҳолати (минг сўмда).

2.2.1-жадвал

Кўрсаткичлар	Даромад	Харажат
Махсулот сотишдан соф тушум	833107	
Сотилган махсулот таннарҳи		217225
Махсулотларни сотишдан ялпи фойда	615882	
Давр харажатлари		30110
Маъмурий харажатлар		5016
Бошқа операцион харажатлар		26094
Асосий фаолият фойдаси	554662	
Фойда солиғи		219154,4
Соф фойда	335507,6	

Бозор иқтисодиёти шароитида корхоналарнинг молиявий ҳолатини таҳлил этиш, молиявий таҳлилнинг корхона молиявий ҳолатини умумий баҳолаш босқичидан кейинги энг асосий босқич бўлиб, корхонанинг молиявий барқарорлиги таҳлили босқичи ҳисобланади.

Юқоридаги таҳлил жараёнини амалга ошириш учун қуйидаги маълумотларни 2.2.2-жадвалда⁷ келтирамиз:

“Тошкенттелеком” филиали Янгийўл боғланмасининг йиллик баланси (минг сўм):

2.2.2-жадвал.

Кўрсаткичлар	Базис йил	Ҳисобот йили	Гуруҳланиши
1. Актив			
1.1 Асосий воситалар	42654	49857	A4
1.2 Пул маблағлари	6117	8068	A1
1.3. Дебиторлик қарзлари	67091	102064	A2
1.4. Товар-моддий захиралар	55089	70019	A3
2.Пассив			
2.1. Кредиторлик қарзлари	5657	5940	П1
2.2 Қисқа муддатли қарзлар	5964	9295	П2
2.3. Узоқ муддатли қарзлар	52530	66340	П3
2.4. Мақсадли тушумлар	25800	32900	П4

⁷ Муаллиф ишланмаси

Кўриниб турганидек, юқоридаги маълумотлар $A1 > П1$, $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 > П4$ шартни бажармокда. Демак, корхонанинг баланси мутлок ликвид.

Қисқа муддатли пасивлар гурухига 2 бўлим пасивдаги колган бандлар, яъни банкнинг қисқа муддатли кредитлари, корхона хизматчилари учун банк кредитлари, қисқа муддатли қарзлар, келгуси давр харажатлари ва тўловлар захираси, даргумон қарзлар бўйича захиралар ва бошқа қисқа муддатли пасивлар киради. Ўрта ва узоқ муддатли пасив дейилганда узоқ муддатли банк кредитлари ва узоқ муддатли қарз бандлари тушунилади. Доимий пасивлар гурухига эса 1 бўлим пасивидаги барча бандлар, яъни устав фонди, захира жамғармаси, махсус мақсадли молиялаштириш ва тушумлар, ижара мажбуриятлари, таъсисчилар билан бўладиган ҳисоб-китоблар, ўтган ва ҳисобот йилдаги тақсимланмаган фойда киради.

Корхонанинг молиявий ҳолатини таҳлил қилишда қуйидаги молиявий коэффицентлардан фойдаланилади:

- Капитал таркиби кўрсаткичлари;
- Тўлов қобилияти кўрсаткичлари;
- Иш фаоллиги кўрсаткичлари;
- Рентабеллик кўрсаткичлари.

Тўлов қобилияти кўрсаткичлари субъектнинг кредиторлар олдидаги қисқа муддатли мажбуриятларини бажариш учун зарур бўлган маблағлари нисбатини ифода этади. Бунинг учун зарур бўлганда тезлик билан пул маблағларига айлантириш имконияти юқори бўлган айланма маблағлар асос қилиб олинади.

Жорий ликвидлик коэффиценти субъектнинг йил; давомидаги қисқа муддатли мажбуриятларини қоплаш учун маблағлари етарли ёки етарли эмаслигини аниқлаш учун ишлатилади. Бу коэффицент 1 ва 2 сонлари оралиғида бўлиши мақсадга мувофиқ:

Тезкор ликвидлик коэффиценти субъектнинг қисқа муддатли мажбуриятларини қоплаш учун ликвидлиги юқорироқ маблағлари нисбатини акс эттиради:

Иш фаоллиги коэффицентлари корхонанинг ўз маблағларидан қанчалик самарали фойдаланаётганини аниқлаш мақсадига хизмат қилади. Иш фаоллиги коэффицентлари корхонанинг маблағлари айланиши тезлиги, яъни маблағларнинг пул кўринишига ўтиши тезлигини ифодалайди ва хўжаликнинг тўловга қобиллигини ифодаловчи муҳим кўрсаткичлар сифатида юзага чиқади.

Иш фаоллиги кўрсаткичларига қуйидагилар киради:

Активларнинг айланиши - бу корхона активларига қўйилган маблағларнинг ҳар бир сўми қанча сўмлик сотилган маҳсулот қийматини келтирганини кўрсатади:

$$AA = \frac{SST}{JAyk}; (2.1.1)$$

Бу ерда: SST-маҳсулот сотишдан соф тушум;

JAyk-корхона жами активларининг ўртача йиллик қиймати;

Дебиторлик қарзларининг айланиши: $DA = 365: \frac{SST}{DK}; (2.1.2)$

Бу ерда: DK-дебиторлик қарзлари ўртача йиллик қиймати

SST-маҳсулот сотишдан соф тушум;

Кредиторлик қарзларининг айланиши: $KA = 365: \frac{SMT}{KQ}; (2.1.3)$

Бу ерда: SMT-Сотилган маҳсулотнинг таннари;

KQ-Кредитор қарзларнинг ўртача йиллик қиймати;

Корхонанинг фаолият натижасига баҳо беришнинг асосий кўрсаткичларидан бири рентабеллик кўрсаткичи ҳисобланади.

Рентабеллик корхона фойдалилик даражасини тавсифлайди.

Ишлаб чиқариш харажатларига нисбатан рентабеллик;

$$P = \frac{Sof\ foyda}{Is\lab\ chiqarish\ xarajatlari} * 100; (2.1.4).$$

Ушбу кўрсаткич бир сўмлик ишлаб чиқариш харажати ҳисобига олинган фойда суммаси даражасини тавсифлайди.

Қарз маблағлари рентабеллиги. Ушбу кўрсаткич корхона соф фойдани қарзга олинган маблағларига нисбати асосида аниқланади. Бу кўрсаткич ҳар бир сўмлик қарз маблағига тўғри келадиган фойда суммасини ифодалайди:

$$P = \frac{Sof\ foyda}{Qarz\ mablag'lari\ jami} * 100; (2.1.5)$$

Рентабеллик кўрсаткичларини базис ва ҳисобот маълумотлари асосида
2.2.3-жадвалда кўрсатамиз.⁸

⁸ Муаллиф ишланмаси

Янгийўл алоқа боғланмасининг ҳисобот йили бўйича рентабеллик
кўрсаткичлари таҳлили

2.2.3-жадвал

Кўрсаткичлар	Базис йил	Ҳисобот йили	Фарқи
Маҳсулот сотишдан соф тушум	616607	833107	216500
Сотилган маҳсулот таннархи	346102	217225	-128877
Сотишдан олинган фойда	473497	615882	142385
Соф фойда	298797.6	335507	36709,4
Ишлаб чиқариш рентабеллиги	87.1	347	259.9
Асосий воситалар рентабеллиги	915.1	1195.8	280.7
Сотиш рентабеллиги	72.2	84	11.8
Қарз маблағлари рентабеллиги	363.5	667.2	303.7

Жадвал маълумотларидан хулоса қилиш мумкинки, корхонада рентабеллик кўрсаткичлари ўтган йилга нисбатан анча ўсган.

Асосий воситалар рентабеллиги 280.7 % га, ишлаб чиқариш рентабеллиги 259.9% га, соф фойда 11 % га ўсган. Фақат маҳсулот таннархи 52.4 % га камайган, аммо бу ҳолат корхона даромадига салбий таъсир этмаган, аксинча уни оширган.

Шуни айтиш жоизки, корхона баъзи бир харажатларини ўзи қоплашга қурби етмаган ҳолатда юқори бошқарувдан ажратилган пул эвазига амалга оширади.

III. СОҲА КОРХОНАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ ЙЎНАЛИШЛАРИ

3.1. Алоқа корхонасида капитал қўйилмаларининг самарадорлигини баҳолаш

Алоқа тармоғида капитал қўйилмалар ўзига хос ўринга эга. Чунки улар асосида корхона ўз истиқболларини яратади ва олдинга кадам босган ҳолда ривожлана бошлайди. Капитал қўйилмалар турли хил мақсадларда жалб этилиши мумкин, аммо уни самарадорлиги корхонага нихоятда катта наф келтиради. Мамлакатимизда олиб борилаётган изчил ислохотлар натижасида алоқа тармоғининг пировард ривожланиш дастурлари қабул қилинган. Мазкур дастурни реал ҳаётга татбиқ этиш учун маълум миқдорда капитал жалб этилиши лозим. Шу сабабли ҳам инвестиция сиёсати билан бирга капитал қўйилмаларни мувофиқлаштирган ҳолда такомиллаштиришга эҳтиёж ортиб бормоқда.

Олинган кредитлар бўйича қарзларнинг бир қисmini қоплаш орқали "Ўзбектелеком" АКнинг молиявий ахvoli яхшиланишига ва натижада акциядорлик компанияси иш фаолияти янада ривожланишига эришилди. Қорақалпоғистон Республикасида сохани ривожлантиришга бегараз ёрдам сифатида 400 млн. сўм миқдорида маблағ сарфланди. Жамғарма томонидан унинг Низомида кўрсатилган алоқа ва АКТ соҳасини ривожлантиришга қаратилган йўналишларни молиялаштириш орқали ўтган давр ичида эришилган ютуқлар ҳам қувонарлидир. Яна шуни айтиш жоизки президентимиз томонидан ушбу йилда Телекоммуникация тармоқларини ривожлантириш дастурлари ҳам ишлаб чиқилди.

Ўзбекистон Республикасида телекоммуникация технологиялари, тармоқлари ва алоқа инфратузилмасини 2013-2020 йилларда ривожлантириш дастури (ПҚ-1989 27.06.2013 й.) нинг асосий мақсади қуйидагилардан иборат:

- *Ҳалқаро Интернет тармоғига уланиш тезлигини 300 Гбит/сга етказиш;*
- *Республика ҳудудларида Салл-сентер ва мультимедия студияларини яратиш;*
- *12,1 минг км оптик алоқа линияларини қуриш.*

“Ўзбектелеком” АК турли мамлакатлар билан алоқа ўрнатган ҳолда хилма-хил хорижий инвестицияларни жалб этмоқда. “Ўзбектелеком”

компаниясининг капитал қўйилмалари 2013 йилда қандай манбалар ҳисобидан сарфланганлиги 3.1.1 расмда берилган.⁹

3.1.1- расм. Капитал маблағларнинг 2013 йилдаги манбалари.

Ҳозирги кунда “Ўзбектелеком” АК томонидан бир қанча лойихаслар амалга оширилмоқда. Мазкур лойихалар тезкор интернет тармоғини кенгайтириш ва аҳолини жалб этган ҳолда ўз интернет фойдаланувчилари сонини оширишга қаратилган. Бу ахборот-коммуникация технологияларини такомиллаштириш дастурининг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади.

Капитал қўйилмалар - иқтисодиётни барча тармоқларида асосий фондларни янгитдан яратиш, мавжудларини реконструкция қилиш ва кенгайтириш учун йўналтириладиган харажатлар йиғиндисидир. Капитал қўйилмаларининг ҳажми ҳар бир объект бўйича лойихалар ва сметалар асосида белгиланади.

3.2. Алоқа корхоналарининг иқтисодий ривожланишининг такомиллаштириш йўналишлари

Мамлакатимиз раҳбари И.А.Каримов Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2015 йил якунлари ва 2016 йилга белгиланган вазифаларга бағишланган мажлисида қуйидагиларни таъкидладилар: «Ўтган йил якунларини сарҳисоб қилар эканмиз, авваламбор шуни таъкидлашимиз керакки, глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий

⁹“ЎзРес АТ ва КРВ”нинг 2013 йил бўйича ҳисоботидан

муаммоларга қарамасдан, 2015 йилда Ўзбекистон ўз иқтисодиётини барқарор суръатлар билан ривожлантиришни давом эттирди, аҳоли турмуш даражасини изчил юксалтиришни таъминлади, дунё бозоридаги ўз позициясини мустаҳкамлади.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳамон давом этаётганига қарамасдан, ҳисобот йилида ялпи ички маҳсулот 8 %, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 8 %, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари қарийб 7 %, қурилиш-монтаж ишлари ҳажми салкам 18 % га ошди. Йиллик бюджет ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,1 % профицит билан бажарилди. Инфляция даражаси 5,6 % ни ташкил қилди, яъни прогноз кўрсаткичлари доирасида бўлди.

2015 йилда АКТ тизимида фаолият кўрсатаётган корхоналар томонидан кўрсатилган хизматлар ҳажми **15,4 %** га, жумладан, аҳолига кўрсатилган хизматлар ҳажми **24,7 %** га ўсган, шунингдек, компьютер дастурлари билан боғлиқ хизматлар **13,4%** га ошган.

Ахборот-коммуникация ва телекоммуникация технологиялари соҳасидаги чора-тадбирлар ва лойиҳаларни жадал амалга ошириш тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Юқори тезликдаги интернет тармоқларини ривожлантириш мақсадида, мамлакатимиз ҳудудларида **1800 км.дан** зиёд оптик алоқа линиялари ётқизилди. Тошкент ва Бухоро боғламалари ўртасида **100 Гбит/сга** тенг DWDM технологиясидаги алоқа канали ишга туширилди.

“Ўзбекистон Республикасида рақамли телевиденияга техник ва технологик ўтиш бўйича Давлат дастури”да белгилаб берилган вазифалар амалга оширилмоқда. 2015 йил якунларига кўра, мамлакат ҳудудининг **68,8%** рақамли телевидения хизматлари билан тўлиқ қамраб олинган бўлиб, аҳоли **12 та** рақамли телеканалларни кўриш имконига ега бўлди.

Бу борада “Электрон ҳукумат” тизимини, шу жумладан, бошқарув жараёнлари, шунингдек, бизнес соҳасига ва фуқароларга давлат хизматлари кўрсатиш тизимини шакллантириш концепцияси ва комплекс дастурини ишлаб чиқишни жадаллаштиришга, Ахборот тизимларининг идоралараро ва идоравий комплексларни интеграция қиладиган миллий тизимини яратишга алоҳида эътибор қаратиш лозим». ¹⁰

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги “2015 йил якунлари ва 2016 йилга белгиланган вазифалар” маърузасидан. – Т.: «Халқ сўзи», 19 январь 2014 й.

Халқаро ахборот тармоқларидан фойдаланиш умумий тезлиги 7780 Мбит/с етказилиб ўтган йилга нисбатан 160,9% га ўсди. Бунинг натижасида оператор ва провайдерларга Интернет-хизматлари учун белгиланган тариф 2014 йил бошига нисбатан 25 %га камайтирилди.

Дебитор қарзлар ўзбекистон республикаси ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги корхоналарида алоқа хизматлари учун 13,0 млрд. сўмни ташкил этиб (2014 йил бошига нисбатан 2,6 млрд. сўмга кўпайди), Кредиторлик қарзлар 189,8 млрд.сўмни ташкил этди (2014 йил бошига нисбатан 85,1 млрд.сўмга камайди.(3.2.1-расм).¹¹

3.2.1-расм. Дебиторлик ва кредиторлик қарзлар ҳолати.

Мамлакатимиз иқтисодиётини таркибий ўзгартириш, тармоқларни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга доир лойиҳаларни амалга ошириш учун инвестицияларни жалб қилиш борасида бажарилаётган ишлар алоҳида еътиборга лойиқ.

2015-йилда ана шу мақсадларга барча молиялаштириш манбалари ҳисобидан 15 миллиард 800 миллион АҚШ доллари миқдорида инвестициялар жалб етилди ва ўзлаштирилди. Бу 2014-йилга нисбатан 9,5 % кўп демакдир. Жами инвестицияларнинг 3 миллиард 300 миллион доллардан зиёди ёки 21 % дан ортиғи хорижий инвестициялар бўлиб, шунинг 73 % тўғридан-тўғри чет ел инвестицияларидир.

¹¹ “ЎзРес АТ ва КРВ” нинг 2014 йил бўйича ҳисоботидан

Давлат органлари ва аҳоли, тадбиркорлик субъектлари ўртасида ўзаро муносабатларнинг электрон платформага кўчиши 2015 йилда **42 минг 800 та** тадбиркорлик субъекти электрон шаклда рўйхатга олинishiга хизмат қилди. Тадбиркорлар учун солиқ ва статистик ҳисоботларни тўлиқ онлайн тақдим қилиш, солиқ тўловларини ва бошқа давлат хизматлари учун тўловларни онлайн тўлаш имкониятлари яратилди.

Божхона пунктларида электрон декларация тизимининг жорий қилиниши маҳсулотларни рўйхатдан ўтказиш билан боғлиқ хизматлар учун сарфланадиган вақтни уч кундан бир кунга қисқартирди.

Солиқларни, мажбурий ва коммунал хизматлар учун тўловларни онлайн амалга ошириш имкони натижасида Интернет транзаксиялари ҳажми 2,3 маротабага, онлайн тўлов фойдаланувчилари сони 2 мартага ошди.

Шу билан бирга, ушбу давр оралиғида е-ҳукуматнинг муҳим элементи ҳисобланган Ягона интерактив давлат хизматлари портали юқори суръатларда ривожланиб бораётгани ҳам кузатилди. Фуқаролар ва тадбиркорларга умумий ҳолатда 260 зиёд интерактив хизматлар кўрсатиляпти. 2015 йил бошига нисбатан интерактив хизматлар кўрсатиш ҳажми 4 маротаба ошиб, 400 мингдан ортиқ электрон хизматлар кўрсатилди.

2015 йилда АКТ йўналишида тадбиркорларга ҳам қатор қулайликлар яратилди. Тадбиркорлик фаолиятига оид меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларини онлайн муҳокама қилиш тизими ҳам ишга туширилди. Айтиш кунда рўйхатдан ўтган давлат ахборот ресурслари сони **320 тага (ўтган йил шу даврга нисбатан ўсиш 123 %)** ва давлат ахборот тизимлари сони **466 тага йетди (ўтган йил шу даврга нисбатан ўсиш 155 %)**.

2015 йил 9-декабрда мамлакатимизнинг ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси қонунчилигида муҳим ҳодиса бўлган **Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳукумат тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди**. Яна шуни айтиш жоизки президентимиз томонидан ушбу йилда Телекоммуникация тармоқларини ривожлантириш дастурлари ҳам ишлаб чиқилди. **2015-2019 йилларда ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш манзилли дастури(ПҚ-2313 6.03.2015 й) нинг асосий мақсади қуйидагилардан иборат:**

- Кенг поласали тармоқ сифимини 1 млн. портга кенгайтириш;
- 7940 та 2G/3G ва 4G LTE база станцияларини ўрнатиш;
- 30 минг Тбайт сифимга эга Дата—центр яратиш.

“UZ” худудидаги доменлар сони 2016 йилнинг 1 январ ҳолатида 25,2 мингдан ошган. Мазкур кўрсаткич миллий интернет худуди 2015 йилда 130 фоизга ошганлигидан дарак беради. Жумладан, ZiyoNET ахборот таълим тармоғига 109 мингдан зиёд янги ресурс жойлаштирилган (Ўсиш 139%).

ХУЛОСА

Ҳозирда алоқа тармоғида қўлланилаётган молиялаштириш тизимида бирор-бир нуқсонлар мавжуд эмас. Чунки объектив назар ташласак, телекоммуникация корхоналари ва уларни молиялаштириш ишлари маълум маънода шаклланган босқичда амалга оширилмокда.

Аммо менинг назаримда корхоналар бўйича ўта марказланувчанликнинг амалга оширилиши маълум маънода, назорат ҳамда мобилизатсион хатти-ҳаракатларни таъминласа-да, лойиханинг ўз вақтида амалга ошиши, маълум маънода унинг чўзилишига олиб келиши мумкин.

Хатто, ажратилаётган капитал қўйилмалар корхонанинг ўзига эмас, балки уни бошқарувчи бош филиалга жалб этилиб, улар назорати орқали маълум тадбирлар амалга оширилади.

Шу мақсадда ҳам ҳар бир филиал корхона ўз даромадидан маълум суммани ажратган ҳолатда ўз фондини ташкил қилиб жавобгарлик марказларини юқоридан эмас, балки ўз ички мухитидан келиб чиққан ҳолда яратса мақсадга мувофиқ бўларди.

Бу биринчи навбатда, керакли вақт ўз пул маблағларидан фойдаланишга олиб келса, маълум маънода ўзида ички ғояларни ва микро лойихаларни яратишни рағбатлантиришга олиб келиши мумкин. Бунинг учун керакли бўлимларни қайта ташкил этиш лозим бўлади.

Алоқа соҳасида молиялаш ва молиялаштиришни ташкил қилиш самарадорлигини йилдан-йилга ошишини таъминлаш учун қуйидаги ишларни амалга ошириш лозим:

1. Алоқа корхонасида молиялаш ва молиялаштириш ишларини тубдан ўзгартириш;
2. Корхона капиталининг ликвидлик бўйича нормативларини назоратини яхшилаш;
3. Корхонанинг ўзлик маблағлари ва жалб қилинган маблағлар ўртасидаги меъёрларни назоратга олиш;
4. Корхонанинг рентабеллик бўйича кўрсаткичларини яхшилашга эътиборни кучайтириш;
5. Корхонада замонавий ахборот технологиялари ва ахборот ресурсларидан фойдаланиш доирасини кенгайтириш;
6. Корхона ва соҳада ишлаётган кадрларни тайёрлаш, қайта таёрлаш ва малакасини ошириш масалаларига эътиборни кучайтириш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. -Т.: Ўзбекистон, 2011.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Алоқа тўғрисида»ги Қонуни 13.01.1992 й. Н 512-ХИИ
3. «Бюджет тизими тўғрисида» ги Ўзбекистон Республикаси қонуни. Т.:Ўзбекистон, 2000 йил 14 декабр.
4. Ўзбекистон Республикаси «Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида»ги Қонуни 12.12.2002 й. Н 439-ИИ.
5. «Алоқа ва ахборотлаштириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни.-Т.: Ўзбекистон 2003.
6. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Электрон рақамли имзо тўғрисида»ги 11.12.2003 й. Н 562-ИИ
7. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Электрон тижорат тўғрисида»ги 29.04.2004 й. Н 613-ИИ
8. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида»ги 29.04.2004 й. Н 611-ИИ
9. Ўзбекистон Республикаси «Автоматлаштирилган банк тизимида ахборотни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонуни 04.04.2006 й. Н ЎРҚ-30
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Идоралараро ахборот-компьютер тармоғини ташкил этиш тўғрисида»ги қарори. 10.04.1998 й. Н 150
11. «Бюджет муассасаларини маблағ билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг № 414-сонли қарори, 1999 йил октябрь.
12. Вазирлар Маҳкамасининг «Алоқа соҳасидаги меъёрий ҳужжатлар, давлат ва тармоқ стандартлари талабларини, кўрсатилаётган хизматлар сифатини бузганлик учун молиявий санкцияларни ҳисоблаш тартиби» 2000 йил 14 августдаги 318-сон Қарорига 2-илова
13. «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2002 йил 6 июндаги 200-сон Вазирлар Маҳкамасининг Қарори.
14. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ахборотлаштириш соҳасида норматив-ҳукукий базани такомиллаштириш тўғрисида»ги Қарори 22.11.2005 й. Н 256
15. Вазирлар Маҳкамасининг «Давлат органларининг ахборот тизимларини яратиш тартиби тўғрисида»ги низом 2005 йил 22 ноябрдаги 256-сон Қарорига 2-илова

16. Ўзбекистон Республикаси Давлат Мулки Қўмитасининг «Биржа савдолари электрон тизимларига қўйиладиган умумий талаблар тўғрисида»ги низом 2006 йил 13 июлдаги 01/20-ф-қ-сон Қарорига илова.
17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ахборотни криптографик муҳофаза қилишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори 03.04.2007 й. Н ПКҚ-614
18. «Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилги макроиқтисодий ривожланиш прогнози ва давлат бюджети параметрлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг № 755 сонли Қарори, 2008 йил 31 декабр.
19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»ги 2002 йил 30 майдаги Фармони.
20. Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. – Т.: «Халқ сўзи», 19 январь 2013 й.
21. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. – Т.: Ўзбекистон, 2005, – 92 б.
22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 20 октябрда бўлиб ўтган мажлиси материаллари.// «Халқ сўзи» газетаси, 2011 йил, 21 октябрь.
23. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2014 йил 17 январдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “2013 йил асосий яқунлари ва 2014 йилда Ўзбекистонни ижтимоий –иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йуналишлари”. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
24. Арипов А.Н., Иминов Т.К. “Ўзбекистон ахборот коммуникация технологиялари соҳаси менежменти масалалари”-Т.: “Фан ва технология”, 2005й.
25. Арипов А.Н., Х.М.Мирзоҳидов ва бошқ. Ахборот-коммуникация технологиялари изоҳли луғати. – Т.: «Рақамли ривожланиш дастури», 2004.

Интернет сайтлар:

www.gov.uz.

www.alscom.uz.

www.uzexport.uz.

www.prezident.uz